

HORDA (116) sb f

horda (88), **orda** (27); horda *MiechGlab* (23), *MurzNT* (2), *Leop* (2), *GrzegRóżn*, *GórnDworz*, *RejZwierc*, *StryjWjaz*, *SkarŻyw*, *KochTr*, *StryjKron* (31), *KochSz*, *ReszPrz*, *BielSjem*, *KochPieś*, *KochAp*, *WujNT*, *GrabPospR* (3); orda *OrzList*, *OrzQuin* (2), *Prot* (2), *PowodPr*; horda : orda *LibLeg* (2 : 1), *KrowObr* (2 : 18), *BielKron* (11 : 1), *KołakCath* (1 : 1).

o oraz a jasne.

sg N horda (26). ◇ G hordy (29). ◇ D hordzie (2). ◇ A hordę (7). ◇ I hordą (20). ◇ L hordzie (3).
◇ pl N hordy (7). ◇ G h(o)rd (6). ◇ D hord(a)m (1). ◇ A hordy (6). ◇ I hordami (5). ◇ L hordách (3); -äch (1) *KochTr*; -äch : -ach *StryjKron* (1 : 1).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVII i XIX w.

1. *Organizacja społeczna ludów prymitywnych prowadzących koczowniczy tryb życia* (83) : [Wapowski pisał, iż Lech i Czech] nie z Dalmáciey álbo Kárwáciey thu przyśzli w kráiny Niemieckie/ [...] ále z Ruřkich kráin/ kthorzy ná ten čás śzeroce obywáli w wielkich polách między rzekámi/ Wohłá á Dnieprem/ [...] w przyległóściách z Mořkwą á żyli obyczáiem pogáńřkim ná ten čás iáko dziś Tátárowie/ mieli řwe ordy ořobne y řprawce. *BielKron* 336, 336 [3 r.].

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym przynależność szczepową [horda + przymiotnik (2)] (2): Drugie hordy Słowiáńřkie obroćili řie ku záchodu Słóńcá w Niemieckie kráiny *BielKron* 336; *RejZwierc* 185v.

a. *Plemię lub szczep Tatarów, ludność państwa (chanatu) pozostająca pod panowaniem księcia (chana); także na oznaczenie terytorium: tatarski obóz wojskowy, kwatera chana; siedziba ludności należącej do chanatu; tatarskie wojsko, hufce; coetus a. civitas a. res publica a. provincia Tartarorum* Cn (77) : [Kajdan hetman] zburzywřzy ziemie/ Bořznę/ Serwiá y Bulgariá, zořtał řie v Dunaia ázeby horda Czarzowa nadeřřła. *MiechGlab* 17; Ieřt piáta Horda ktorá Kozaki zowá ale ta Czarza niema. *MiechGlab* 28; Woyřko wielkie Tatarřkie, z wiela hord zebrane *MiechGlab* 32, 6, 28 [2 r.], 74, 75; O Kxyandza Bielřkiego bandzieřř siá dowyadował czo tham v Cefzarza spravoval, a kthorem vmyřlem y zyakiem dopuszczenyem Cefarřkim do Hordy yeřdzil. *LibLeg* 7/36; w Tátárřkich Kráinach Krolow wiele mořnych/ álbo Carzow/ ktorzy wřzyřcy wielkiego Chamá řá pořřuzni: Sá thák mořni/ iż káždzy s nich moře mieć hordy řwoiey řto tyřiac. *BielKron* 439, 439 [2 r.]; *GórnDworz* Pv; *KochTr* 23; Hordę iednę do Litwy Witořd przyprowadřil *StryjKron* 507; Ale niz řię nářzy ná Tátáry zgotowáli/ oni z wielkim plonem do Hordy vřzli. *StryjKron* 617, 370, 507 [2 r.], 617, 677, 682 (13); *KochPieś* 37; *KochAp* 5; Náten čás ři dwa brácia Tátárow gromili/ Ze zádnego do Ordy żywo nie puřřili. *KołakCath* A4, A4v.

W połączeniu z przymiotnikiem określającym siedzibę hordy lub jej przynależność szczepową a. plemienną, także nazwę chanatu [horda + przymiotnik (14), przymiotnik + horda (14)] (28): Horda Zawolřka *MiechGlab* **; Nohayřka horda. *MiechGlab* **3v, 23, 28, 64, 74 [2 r.], 75 [3 r.]; Hordá Kázáńřka thá ieřt nablřřřza Mořkwy *BielKron* 439v, 439, 439v; [Włodzimierz] Połowcow/ pogánow kilo kroć porářił/ y Genuenřow Włochow/ ktorzy wten čás w Taurice gdzie dřiř Prekopřka hordá pánowáli *StryjKron* 210; a Wnuk Battego [...] w Zawolřkiey/ w Prekopřkiey y Krymřkiey Hordzie pánował. *StryjKron* 416, 61, 91, 105, 269, 507 (15).

Wyrażenia: »tatarska, Tatarow horda« [szyk 15 : 3] (11 : 7): *MiechGlab* *8v, 28, 32, 74 [2 r.], 75; Czar Tureczky poślal Czavfza do Czarza Thatarfkyego y do wżitkych hord Tatarfkych. *LibLeg* 11/184; *BielKron* 439v; *OrzQuin* R2v; *Prot* Cv; *StryjWjaz* Av; całą Hordę Tátárov Witołd do Litwy w ten czás przygnał *StryjKron* 507, 416, 507; *GrabPospR* K4, N2, N3; *PowodPr* 8.

»wiel(i)ka horda« (3): [*Tatarzy*] złączyli się z wielką hordą Czarza ich Batego który już był do Węgier pociągnął. *MiechGlab* 14, 28; Wyelykyey Ordi wielkiego Czarza Sahibkyereya flowo. poczynamy ymyeniem wielkie⁸⁰ boga *LibLeg* 10/95.

Szeregi: »horda albo księstwo« (1): Gdy się potym rozmnożył [*król Unchan*]/ wyrodzili się na rozmaity naród/ które zwano Mongale/ rozdzielili się na fiedm hord albo Księstwa. Pierwszą zwano Tátarfką/ od rzeki Tatar. *BielKron* 438v.

»horda, to jest uf« (1): CZtirzy fą Hordy, to ieft, vphi Tatarow [*Hordae Thatarorum*] á tyłoz też miał Hethmanow które Czarzami zową. *MiechGlab* 28.

2. *wojsk. Jednostka taktyczna; oddział wojska w szyku bojowym; zastęp, rota, kohorta; cohors PolAnt, Cn; cuneus Vulg; agmen Cn* (33) : Tedy żołnierze fтарысini/ wżiawfzy Iefufa na Rathufz/ zgromadzili do niego wfzyftkę (*marg*) hordę (–) rotę *MurzNT Matth* 27/27; Thedy rzekł do niego Dawid: Możefz mie przywieść ku tey Hordzie? *Leop* 1.Reg 30/15, 1.Reg 30/16.

Wyrażenie: »niewieścia horda« = *wojsko uformowane z niewiast* (1): ABy náfzy mężowie nie chodzili z kordy/ Vciekąc się w krzywdách fwych do Niewieściey hordy. Bo ci náfzy mężowie ten obyczáy máią/ Iz fwe miecze y zbroie na się obracáią. *BielSjem* 22.

W przen (o szachach) (1) : Więc go [*rycerz*] przy dełce/ by nie czułá hordá/ Cicho pořádi: á ten zaś do kordá. *KochSz* B4.

Przen: *Thum, gromada, zgraja (pogardliwie, najczęściej w pismach polemicznych religijnych); agmen, caterva, famulatio, grex, pompa, stipatio, turba Cn* (28) : Abowiem [...] ftrocha dobrych muściem do nieba iść/ nie zwielką hordą *MurzNT* 28v.

horda kogo (3): *KrowObr* 6; Wyfluchał go Pan Bog: fzedł iufz na on czás y mieyfce dyfputacyey náfznáczone Arryufz/ z wielką y pyfzną hordą dworzan/ fwych náśládownikow *SkarŻyw* 390. Cf »orda mędrkow«.

Wyrażenia: »orda mędrkow« (1): Lęcz [!] oná niewidoma y zdrádna Bogini [*Fortuna*]/ Ktora więc złemu dobrze/ zle dobremu czyni. Iákies na mię Stoiki cicho nápráwiálá/ Máluczko mię tá ordá mędrkow nie zábiłá. *Prot* A3v.

»orda papieżowa, księżey papieskiej, papieża rzymskiego« [szyk 3 : 3] (3 : 2 : 1): ktorzy w páńftwách/ w obzerftwách/ w cudzołoftwách/ y w gámráctwách leżą/ iáko ieft wfzyfthka ordá kxiężey Papiefkiey. *KrowObr* 186v; Papieżowá Ordá która ieft. *KrowObr* Tt2v, 36, 37, 227, 235v.

Szeregi: »żadne hordy ani poczty« (1): co nas Heretykowie Papieżnikami zowią: ktorych znákow żadne nigdy heretyckie zgromádzenie nie znáło: żadne ich hordy/ áni poczty/ áni miály áni mieć mogły/ áni mieć będą/ áni mieć mogą. *ReszPrz* 14.

»[*ktoś* = *przywódca*] z(e) (jego, swą, swoją) ordą; [*ktoś*] i ordą jego« (13; 4): owfzem Pa[p]iełz z Bifkupy/ y ze wfzyftką ordą fwoią/ iefth pierwżego kościółá Rzymfkiego/ Apoftolfkiego Apoftátą.

KrowObr A3v, B4, C4v, 181v, 187, 238v (13); *OrzList* d2v; *GrzegRóżn* K3v; *OrzQuin* Aa2v; *WujNT* 859.

Synonimy: **1. a.** *księstwo, uf*; **2.** *horsza, hufiec, poczet, rota, wojsko, zastęp.*

KN